

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ЛЕКСИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МАКРОКОНЦЕПТУ SPACE В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті аналізується рекурентність макроконцепту SPACE в англomовному публіцистичному дискурсі. Здійснюється когнітивна інтерпретація отриманих результатів та висвітлюються відношення між окремими його компонентами. Виявляються ментальні зв'язки між його семантемами та пояснюються механізми їх формування.

Ключові слова: дискурс, когнітивна ознака, макроконцепт, метафоричне переосмислення, семантема.

Веремчук Э. А. Лингвокогнитивные аспекты лексической репрезентации макроконцепта SPACE в англоязычном публицистическом дискурсе. В статье анализируется рекурентность макроконцепта SPACE в англоязычном публицистическом дискурсе. Осуществляется когнитивная интерпретация полученных результатов, и отображаются отношения между его отдельными компонентами. Определяются ментальные связи между его семантемами и объясняются механизмы их формирования.

Ключевые слова: дискурс, когнитивный признак, макроконцепт, метафорическое переосмысление, семантема.

Veremchuk E. O. Lingvocognitive aspects of representation of the macroconcept SPACE in the English journalistic discourse. In the article the recurrence of the macroconcept SPACE in the English journalistic discourse is analyzed. The cognitive interpretation of the attained results is carried out and the relations between its components are distinguished. The mental bonds between its semantemes are studied and the mechanisms of their elaboration are explained.

Key words: cognitive feature, discourse, macroconcept, metaphorical projection, semanteme.

Одним із основних завдань когнітивної науки є дослідження металних репрезентацій, за допомогою яких людина пізнає та структурує навколишній світ. На думку більшості вчених базовою одиницею структуризації та класифікації дійсності є концепт [Болдырев 2001; Кубрякова 1992; Попова 2005], який визначається як дискретна ментальна сутність, предметно чуттєвий образ, що втілює в собі одиницю знання чи досвіду.

Керуючись тезою про те, що семантична структура виражає структуру концептуальну [Evans 2006 р. 158-160], дослідження окремих лексико-семантичних варіантів слова дозволяє виявити особливості актуалізації концептів у людській свідомості. Одним із аспектів моделювання концепту є репрезентація його когнітивних ознак у вигляді їх польової організації. Основним способом для встановлення значущості компонентів макроконцепту та його когнітивних ознак у свідомості є дослідження репрезентації концепту у мові та мовленні.

Отже, **метою** статті є виявлення когнітивних особливостей репрезентації макроконцепту SPACE в англomовному публіцистичному дискурсі.

Задля досягнення задекларованої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- виявити на основі аналізу лексикографічних джерел основні лексико-семантичні варіанти макроконцепту SPACE;
- висвітлити квантитативні параметри лексичної репрезентації макроконцепту SPACE в англomовному публіцистичному дискурсі;
- визначити кількісні характеристики контекстуальної актуалізації окремих семантем лексеми *space*;
- здійснити когнітивну інтерпретацію рекурентності лексико-семантичних варіантів одиниці *space* у проаналізованому дискурсі.

Об'єктом дослідження став лексичний макроконцепт SPACE, а **предметом** дослідження виступають особливості контекстуальної репрезентації лексико-семантичних варіантів його однойменного ключового вербалізатора в англomовному публіцистичному дискурсі.

Методика дослідження передбачає наступні етапи: 1) лексикографічний аналіз лексеми *space* та виділення окремих лексико-семантичних варіантів на основі категоризації її семантичного простору; 2) контекстуальний аналіз семантики лексичної одиниці *space* та визначення семантеми, яка актуалізується в кожному окремо взятому випадку; 3) кількісна обробка даних щодо частотності актуалізації окремих лексико-семантичних варіантів; 4)

когнітивний аналіз отриманих результатів.

Категоризація семантичного простору лексеми *space* на основі аналізу лексикографічних джерел дозволяє говорити про існування ряду її лексико-семантичних варіантів. Так, зокрема, домінуючим є лексико-семантичний варіант (ЛСВ) **"the unlimited three-dimensional expanse in which all material objects are located"** ("простір"). Наступний лексико-семантичний варіант **"empty area"** ("вільний простір") включає в себе 6 окремих сем: 1. "the amount of an area, room, container etc. empty or available to be used" ("певна площа або місце, вмістилище, яке є порожнім або можливим для використання"); 2. an area, especially one used for a particular purpose" ("місце, яке використовується для певної мети"); 3. "an empty place between two things, or between two parts of something, gap" ("вільне місце між двома об'єктами або між двома частинами чогось"); 4. "land, or an area of land that has not been built on" ("незабудована ділянка землі") [Longman]; 5. "an interval or distance between two objects or points" ("інтервал між двома об'єктами або точками") [Collins].

Третій варіант лексеми *space* виник внаслідок звуження першого і означає **"the area beyond the Earth where the stars and planets are (cosmos)"** ("простір за межами землі, де знаходяться зірки та планети"). Наступна семантика маніфестує значення **"the freedom to do what you want or do things on your own, especially in a relationship with someone else"** ("свобода роботи щось самому або те, що хочеться, особливо у відносинах із кимось іншим"). Вона виникла внаслідок метафоричного переосмислення другого ЛСВ, подальше звуження семантики якого призвело до формування лексеми зі значенням **"Empty space in sphere of typing or writing"** ("пустий проміжок у сфері типографії або письма"). Наступна семантика **"time"** ("час") є онтологічно пов'язаною з його основним лексико-семантичним варіантом "простір" [Longman; Oxford; Collins], оскільки категорії "простір" та "час" завжди розглядаються в їх взаємозалежності. Отже, у ході дослідження нами було виявлено 6 основних лексико-семантичних варіантів слова *space*, кожен з яких виражає певні когнітивні ознаки однойменного макроконцепту.

Однак, для того, щоб визначити їх градацію у його когнітивному змісті необхідно провести контекстуальний аналіз вживання лексеми *space*. Ознаки, котрі об'єктивуються семантемами, які мають високий ступінь контекстуальної актуалізації, формують ядро когнітивного змісту концепту, тоді як менш вживані лексико-семантичні варіанти репрезентують ознаки, які складають його периферію. Необхідність проведення контекстуального аналізу репрезентації концепту в публіцистичному дискурсі пояснюється тим, що конкретна актуалізація значення лексичної одиниці відбувається саме в контексті, тобто відбувається так звана контекстуальна модуляція (термін [Cruse 1986]), коли у свідомості людини об'єктивуються окреме значення слова та фонові знання – частина енциклопедичних даних стосовно референту концепту [Evans 2006], яка є актуальною саме в певному контексті. Отже, дослідження дискурсу, в якому вербалізується концепт, є невід'ємною складовою лінгвокогнітивного аналізу будь-якого концепту, оскільки "кожне мовне явище може вважатися адекватно описаним та роз'ясненим тільки в тих випадках, коли воно є розглянутим на перехресті когніції та комунікації" [Кубрякова 1992, с. 16].

Отже, задля визначення градації щодо частотності репрезентації окремих лексико-семантичних варіантів лексеми *space* були опрацьовані статті двох періодичних Інтернет видань: американський часопис "Los Angeles Times" та британська газета "The Daily Telegraph", що дозволяє говорити про рекурентність концепту одночасно в двох провідних варіантах англійської мови. Так, зокрема, всього було виявлено та проаналізовано 120 випадків вживання лексичної одиниці *space* (63 разів вживання в американській газеті та 57 у британській). Узагальнений аналіз дає підстави для твердження, що найбільш контекстуально актуалізованим лексико-семантичним варіантом є "вільний простір", який зустрівся 91 раз, у межах якого актуалізовано сему "місце, яке використовується для певної мети" – 45 разів, "певна площа, або місце, вмістилище, яке є порожнім або можливим для використання" – 34 рази, сему "вільне місце між двома об'єктами або між двома частинами чогось" – 6 разів, "незабудована ділянка землі" – 1, сему "Інтервал між двома об'єктами або

точками" – 5 разів.

Лексико-семантичний варіант "космос" був актуалізований 7 разів, ЛСВ "свобода дії" – 10 разів, "газетний простір" – 3, "час" – 1. Узагальнена інформація щодо частотності репрезентації кожного лексико-семантичного варіанту подана у таблиці.

Title of the newspaper	3-х мірний простір	Вільний простір					Космос	Свобода дії	Газетний простір	Час
		для певної мети	можливий для використання	між двома об'єктами	незабудована ділянка землі	інтервал між двома точками				
Los Angeles Times	5	34	12	1	1	-	3	0	3	1
The Daily Telegraph	2	11	22	5	-	5	4	10	0	0
Разом	7	45	34	6	1	5	7	10	3	1

Таблиця 1 Частотність контекстуальної репрезентації лексико-семантичних варіантів слова *space*

Проаналізувавши кількісні параметри контекстуальної репрезентації ЛСВ лексичної одиниці *space*, перейдемо до когнітивної інтерпретації отриманих результатів. Аналіз контекстів дозволяє говорити про те, що найбільш актуалізованим у проаналізованих дискурсах є семантика "вільний простір", в якій у залежності від контексту на перший план виходять різні семи, а, отже, на когнітивному рівні об'єктивуються різні диференційні ознаки.

Так, зокрема, найчастіше в цьому лексико-семантичному варіанті актуалізується сема "вільний простір, який може використовуватися для певної мети". Наприклад, "*The 14,902 square feet of living space includes a formal dining room...*" [The Los Angeles Times 18 Aug. 2014], або "*They have parking spaces and storage pods for sailors or cyclists*", "*Keep useful or beautiful things in your work space...*" [The Daily Telegraph 17 Aug. 2014]. Цей факт пояснюється тим, що когнітивна ознака "свобода" передбачає абстрактну можливість використання, тоді як у реальному житті для більшої інформативності абстрактна можливість використання зазвичай звужується до можливості використання конкретної (паркування, проживання, роботи тощо). Окрім вираження значення "мета використання" атрибутивною лексичною одиницею, ця сема також може актуалізуватися за допомогою інфінітивної конструкції, наприклад: "*Sergio Agüero might not then have been granted the space to sweep home City's second...*" [The Daily Telegraph 20 Aug. 2014], або атрибутивного словосполучення: "*...who don't mind giving up space for low prices*". Проте, іноді, виходячи із цілей комунікації, конкретна можливість використання простору не є релевантною, так як вона може бути зрозумілою виходячи із широкого контексту, наприклад: "*...he showed me a space in the cupboard*" [The Daily Telegraph 21 Aug. 2014]

Під час об'єктивації семантики "вільний простір" у контексті на когнітивному рівні ознака "вільний" часто відходить на задній план, і актуалізованою залишається когнітивний атрибут "місце або територія", як наприклад: "*A beloved space for music and community...*" [The Los Angeles Times 19 Aug. 2014], тобто "*місце для музики та спілкування*", яке може усвідомлюватись вільним хіба що від перешкод, які заважають цим займатися, або "*It's a fiction to say you can cram more people in the same space and nobody loses out*" [The Los Angeles Times 20 Aug. 2014], де лексема *space* виражає значення "місце", яке абсолютно не усвідомлюється як вільне, отже відбувається розширення значення від "вільне місце" до

значення "місце" взагалі.

Іноді, лексико-семантичний варіант "вільний простір" зазнає метафоричного переосмислення, і простір, як вмістилище об'єктів, усвідомлюється як сфера функціонування, скажімо, сфера бізнесу: "*There is so much competition in that **space**, it's very hard to compete on anything except price*" [The Los Angeles Times 20 Aug. 2014]. У подальшому до значення "сфера функціонування" додається когнітивна ознака "сприятливі умови", наприклад: "*Ending the counterproductive fixation on standardized exams is necessary to create the **space** for better assessments that actually enhance learning and teaching*" [The Los Angeles Times 20 Aug. 2014]. Таким чином, вихідне значення "вільний простір" мислиться як сфера, в якій ніщо не заважає певному функціонуванню.

Значення "вільний простір між об'єктами" частіше всього актуалізується у спортивному дискурсі, де недоліки у захисті команди усвідомлюються як вільний простір між гравцями, яким можна скористуватися і забити гол, наприклад: "*Jutkiewicz makes **space** to drive a speculative shot from range*" [The Daily Telegraph 19 Aug. 2014].

У значенні "простір між двома об'єктами", компонент "фізичний об'єкт" метафорично переосмислюється як певна абстрактна точка, що породжує значення "інтервал між двома точками", причому в усіх виявлених п'яти випадках точками виступають певні події, а, отже, інтервалом є відрізок часу між ними. Наприклад, "*In the **space** of a few months, IS has become the richest and best-equipped terrorist movement in recent history*" [The Daily Telegraph 17 Aug. 2014].

Наступним за частотністю репрезентації є лексико-семантичний варіант "свобода дії", який також є метафоричним проектуванням когнітивної диференційної ознаки "свобода" (як не зайнятість) на сферу міжособистісних відносин людини – "свобода дії", коли людина має так званий свій власний "простір" для дій, в який ніхто не втручається, і вона може робити те, що схоче. Наприклад, "*Lord Rennard, who initially refused to apologise subsequently issued an apology for inadvertently encroaching on the personal **space** of the women*", або "*A lot of my experience came from getting beat up, making mistakes on the bandstand, but also being fortunate enough to have guys that allowed me the **space** to make mistakes*" [The Daily Telegraph 21 Aug. 2014].

Меншу контекстуальну репрезентацію мають лексико-семантичні варіанти "3-х мірний простір" (як наприклад: "*...growing up on the flat, open Somerset plains gave Buttler an enhanced appreciation of **space** and angles*" [The Daily Telegraph 18 Aug. 2014]), та "космос" (..."*the new film will open with a shot of Luke Skywalker's severed hand, tumbling through **space**, still gripping a light sabre...*" [The Daily Telegraph 19 Aug. 2014]), останній з яких є звуженням значення попереднього. Низька їх частотність пояснюється тим, що проаналізовані дискурси не є акцентованими суто на науковій проблематиці, а включають у себе статті для широкого загалу.

Значення "газетний простір" є результатом метафоричної екстраполяції когнітивних ознак концепту "вільний простір" на сферу друкарства, де встановлюються ментальні зв'язки схожості між простором фізичним та простором на папері, який є вільним для використання, наприклад: "*Surely, **space** in the print edition of the Travel section is not that rare that one more word in an article should matter*" [The Los Angeles Times 17 Aug. 2014].

Актуалізація лексико-семантичного варіанту "час" у проаналізованій вибірці відбулася лише один раз, що пояснюється відходженням цього компоненту макроконцепту на задній план у сучасній англійській мові: "*But what Shapiro's really asking is how, in an age of instant communication, instant reaction, do we find the **space** to let things incubate*" [The Los Angeles Times 18 Aug. 2014]. Однак, слід зазначити, що лише 400 років тому лексико-семантичний варіант "час" був набагато більше розповсюдженим ніж лексико-семантичні варіанти "місце" та "простір" узяті разом.

Отже, проведений дискурсний аналіз дозволяє наголосити на наступних **результатах**. Найбільш розповсюдженим лексико-семантичним варіантом у публіцистичному дискурсі є ЛСВ "вільний простір", оскільки, на нашу думку, саме ця семантика має найбільший потенціал метафоричного переосмислення.

Так, зокрема, ЛСВ "вільний простір" у проаналізованих контекстах актуалізується як

фізичне вмістилище тіл, як окремо взята ділянка або територія, як вільне місце, як незабудована територія, як сфера функціонування, як певна область із створеними сприятливими умовами, як газетний простір, як інтервал між абстрактними або конкретними об'єктами чи людьми, а також, як приватний або власний простір, який передбачає наявність свободи дій. Такі семи мають досить високу комунікативну релевантність, і тому є часто актуалізованими у публіцистичних статтях, які є спрямованими на пересічного читача та присвячені загальним темам. Що стосується семантем "3-х мірний простір" та "космос", то вони є більш репрезентованими у науковому дискурсі. Низька кількісна репрезентація семантеми "час" пояснюється тим, що у сучасній мові ця категорія вербалізується іншими засобами на відміну від того, як це було, наприклад у XVII ст.

Проведений аналіз складає підґрунтя подальшої **перспективи дослідження** макроконцепту SPACE, що полягає у визначенні градації його когнітивних ознак під час їх організації у вигляді польової моделі.

Література

- Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов : Тамбов-Инфо, 2001. – 218 с.
 Кубрякова Е.С. Проблемы представления знаний в современной науке и роль лингвистики в решении этих проблем / Е. С. Кубрякова // Язык и структура представления знаний: [сб. науч.- аналит. обзоров]. – М., 1992. – С. 4–38.
 Попова З. Д., Стернин И. А. Основные черты семантико-когнитивного подхода к языку. Антология концептов / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Волгоград: Учитель, 2005. – С. 7–10.
 Cruse, D. A. Lexical Semantics / D. A. Cruse. - Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
 Evans V., Green M. / Vyvyan Evans, Melanie Green // Cognitive linguistics: An Introduction. – Edinburg: Edinburgh University Press, 2006. – 830 p.
 Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – 8th Edition. – Harper Collins Publishers 2006. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/>.
 Longman English Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Pearson Education LTD. – Copyright 2012. – Режим доступу : <http://www.ldoceonline.com/>.
 Oxford Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Oxford University Press. – Copyright 2012. – Режим доступу : <http://oxforddictionaries.com/>.
 Los Angeles Times – Access mode: <http://www.latimes.com/> - Заголовок з екрану. – Los Angeles Times. *The Daily Telegraph* – Access mode: <http://www.telegraph.co.uk/> - Заголовок з екрану. – The Daily Telegraph.

УДК 811.111:81'373.43

ВОРОБЬОВА М. В.

(Запорізький національний університет)

ИНДЕКС НЕЧЕТКОСТИ АЛЮЗИИ ЯК ОДНА З КЛЮЧОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК АЛЮЗИВНИХ НЕОЛОГИЗМІВ СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ «КУЛЬТУРА» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті для окреслення природи алюзивних неологізмів використано інструментарій теорії нечітких множин. Виявлено найчастотніші значення індексу нечіткості алюзії для алюзивних неологізмів семантичних полів «культура» та «дозвілля». Проаналізовано залежність індексу нечіткості алюзії від структурних характеристик алюзивних неологізмів.

Ключові слова: алюзивний неологізм, теорія нечітких множин, індекс нечіткості.

Воробьева М. В. Индекс нечеткости аллюзии как одна из ключевых характеристик аллюзивных неологизмов семантический полей «КУЛЬТУРА» и «ДОСУГ» (на материале английского языка). В статье для определения природы аллюзивных неологизмов используется инструментарий теории нечетких множеств. Выявлено наиболее частотные значения индекса нечеткости аллюзии для аллюзивных неологизмов семантических полей «культура» и «досуг». Проанализирована зависимость индекса нечеткости аллюзии от структурных характеристик аллюзивный неологизмов.

Ключевые слова: аллюзивный неологизм, теория нечетких множеств, индекс нечеткости.

Vorobyova M. V. The Index of Allusion Fuzziness as One of the Key Characteristics of Allusive Neologisms of Semantic Fields "CULTURE" and "LEISURE" (Based on the Research of the English Language). In this article the author explores the nature of allusive neologisms by means of the fuzzy sets theory. The article reveals the most recurrent values of index of allusion fuzziness for allusive neologisms belonging to the semantic fields "CULTURE" and "LEISURE". The author offers the analysis of dependence of index of allusion fuzziness on structural characteristics of allusive neologisms.

Key words: allusive neologism, fuzzy sets theory, index of fuzziness.

Актуальність нашого дослідження зумовлюється постійним розвитком словникового складу англійської мови, поповнення якого відбувається, у тому числі, й шляхом утворення алюзивних неологізмів (АН). Адекватна інтерпретація значень АН викликає певні труднощі, а отже вимагає детального лінгвістичного висвітлення. **Мета** дослідження полягає у